

PANEL DISKUSIJA “BIJENALE O BIJENALU: OTVORENA PITANJA BIJENALA CRNOGORSKOG TEATRA”

Panel diskusija pod nazivom “**Bijenale o Bijenalu: otvorena pitanja Bijenala crnogorskog teatra**” u organizaciji CNP-a i Udruženja pozorišnih kritičara i teatrologa Crne Gore održana je u utorak 29. oktobra Crnogorskom narodnom pozorištu, u okviru pratećeg programa Bijenala crnogorskog teatra.

Kao panelisti na diskusiji govorili su: **Dragica Milić**, generalna direktorka Direktorata za kulturno-umjetničko stvaralaštvo u Ministarstvu kulture Crne Gore, **Zorana Kralj**, direktorka Crnogorskog narodnog pozorišta, **Dušan Kovačević**, umjetnički direktor Gradskog pozorišta Podgorica, **Milena Lubarda Marojević**, direktorka festivala Grad Teatar Budva, **Iva Čukić Šoškić** (predsjednica UPKTCG) i **Dragana Tripković**, članica i jedna od osnivača NVO Alternativna teatarska aktivna kompanija (ATAK), a publiku su činili direktori i umjetnički direktori budžetskih pozorišta i pozorišnih manifestacija, nezavisni akteri kulturne scene, pozorišni umjetnici, predstavnici pozorišnih strukovnih udruženja, novinari u kulturi i pozorišna publika.

Panel diskusiju je vodila pozorišna kritičarka **Maja Mrđenović**, a ključna pitanja o kojima se diskutovalo ticala su se značaja i uloge Bijenala u kontekstu festivalizacije crnogorske pozorišne kulture i savremenih festivalskih pozorišnih praksi, kao i spornih mjesta samog festivala i preporuka i prijedloga za transformaciju istog.

Maja Mrđenović je podsjetila da je cilj ove panel diskusije da kroz razmjenu predloga svih aktera kojih se Bijenale tiče na različite načine, u budućnosti dođe do konceptualnog preosmišljavanja Bijenala koje bi ga približilo onim što su neke napredne savremene festivalske prakse. “Ozbiljne kulturne politike ispostavljaju festivalima koje finansiraju niz zahtjeva a neki od njih su da: festivali budu konceptualno jasni, da ispunjavaju određene društvene i umjetničke funkcije, da imaju jako lokalno uporište i da nose snažnu razvojnu funkciju. Što znači da, osim što predstavljaju neka ostvarenja, takođe otkrivaju nove talente, afirmišu estetike u nastajanju, poboljšavaju profesionalni diskurs kroz različite debate radionice i slično, da razvijaju lokalna partnerstva i van umjetničkog polja, uvode inovativne modele rukovođenja i sprovedu redovne nezavisne evaluacije.” – navela je Mrđenović kao uvod u diskusiju.

Pomenula je srodne festivale nacionalnog pozorišta i drame u regionu sa kojima Bijenale dijeli neke vrlo bitne funkcije ali takođe dijeli i problem, od kojih je najznačajniji i najviše spominjan problem čestog manjka kvalitetnog programa u smanjenim nacionalnim pozorišnim krugovima, što vodi do relativizovanja kriterijuma i opadanja značaja nagrada.

“Bijenale je 2007. godine nastalo kao Festival crnogorskog teatra, kao prirodna potreba da se, u tom vremenu i tom kontekstu, pa i po uzoru na druge zemlje u regionu, osnuje prvi nacionalni pozorišni festival. Tada je definisana njegova misija – afirmacija, valorizacija i unaprijeđenje ukupnog pozorišnog sistema u Crnoj Gori. Dodatna uloga Bijenala jeste da zainteresuje pozorišnu javnost, publiku i medije za pozorišnu djelatnost, a

ono je takođe i prostor za promišljanje i kritičko sagledavanje ne samo pojedinačnih pozorišnih ostvarenja već i repertoarskih politika pozorišnih institucija, dometa svih aktera naše pozorišne scene i dominantnih modela pozorišne produkcije.” – istakla je **Zorana Kralj**, direktorica CNP-a. Ona je dodala da je značaj Bijenala neosporan, kao i potreba postojanja jednog ovakvog festivala ali da postoje brojna pitanja kojima se treba baviti kao što je pitanje Selekcije, odnosno razmatranja da li Selekcije odgovaraju današnjim potrebama crnogorske pozorišne scene i da li dovode neke od pozorišnih aktera u neravnopravan položaj.

Dragica Milić je istakla značaj postojanja Bijenala crnogorskog teatra kao festivala od javnog interesa i kazala da je Zakonom u kulturi propisan način finansiranja kulturno umjetničkog stvaralaštva.

“Jedno je finansiranje projekata iz ove oblasti putem javnog konkursa taj konkurs je namijenjen institucijama organizacijama i pojedincima, odnosno lokalnim akterima culture I nezavisnoj kulturnoj sceni. Drugi nivo podrške tiče se prava i mogućnosti Min culture da direktno sufinansira neke programe I projekte koji imaju kapitalan značaj za razvoj crnogorske culture. U tom kontekstu je Bijenale crnogorskog teatra kao jedan od programa koji Ministarstvo kulture Crne Gore definiše kao program koji ima poseban značaj za razvoj culture, odnosno za razvoj pozorišne umjetnosti. Pozorišna djelatnost je i Zakonom definisana kao oblast od javnog interesa u kulturi što podrazumijeva i obaveze države da na promišljen i kontinuiran način doprinosi razvoju te djelatnosti, praktikujući razne modele podrške. Finansiranje je jedan od mogućih modela podrške Bijenalu crnogorskog teatra a drugi model koji je praktikovan u prethodnim godinama jeste direktno učešće predstavnika Ministarstva u organizacionom odboru Bijenala, od kojeg smo odustali. Provjera se vrši različitim metodama evaluacije. Pored kontinuiranog praćenja svih festivalskih dešavanja, CNP je u obavezi da podnese i poseban izvještaj o realizaciji, koji uključuje narativni i finansijski izvještaj, koji podrazumijeva i dostavljanje na uvid kompletnu finansijsku i računovodstvenu dokumentaciju. Do sada nismo angažovali eksterne evaluatore jer smatramo da u Ministarstvu ima dovoljno kompetentnih ljudi koji na validan način mogu procijeniti ono što je za nas najvažnije kada su u pitanju ovakvi izvještaji a to je namjensko korišćenje sredstava iz državnog budžeta” – objasnila je Milić.

Procjena Ministarstva kulture jeste da Bijenale donosi kvalitetan presjek crnogorske pozorišne produkcije u dvije godine a istovremeno stručna selekcija pokazuje ono što je najkvalitetnije u pozorišnom životu Crne Gore. “Ovaj festival je u velikoj mjeri doprinio razvoju pozorišne djelatnosti jer samim uvidom u programe bijenala možemo vidjeti da osim dominantnog učešća CNP-a i Zetskog doma, kako je to bilo na početku, danas imamo sve veći broj pozorišnih produkcija drugih institucija kao i nezavisne pozorišne scene.”

Ministarstvo kulture Crne Gore ulaže polovinu sredstava potrebnih za organizovanje Bijenala, dok drugu polovinu ulaže nacionalni teatar, za koji je na panel diskusiji ustanovljeno da je još uvijek jedina pozorišna institucija koja ima produkcione potencijale da iznese festival ovakvih gabarita.

Dušan Kovačević je istakao da ne treba umanjivati značaj lutkarskog i dječijeg pozorišta, koja treba da nađu svoje mjesto na Bijenalu, kao nacionalnom pozorišnom festivalu. Predloženo je formiranje posebne Selekcije za pozorište za djecu, čime će Bijenale podržati razvoj dječije pozorišne scene, kao i formiranje programa za eksperimentalnu scenu.

Katarina Krek, glumica Gradskog pozorišta i predsjednica NVO Teatar mladih je iznijela slično mišljenje i kazala da je da je neophodno preispitati stavove jer se teatru za djecu i mlade mora dati veći značaj u budućnosti, kako Bijenala crnogorskog teatra, tako i cjelokupnog pozorišnog života u Crnoj Gori.

Milena Lubarda Marojević je kazala da smatra da je najvažnije da Bijenale postoji i da bi, kako se pozorišna produkcija u Crnoj Gori širi, trebalo razmotriti da Bijenale postane jednogodišnja pozorišna smotra. Ona je ukazala na potrebu postojanja baze podataka savremenog domaćeg dramskog teksta i predložila da se ista formira na budućem Bijenalu, koje može izvršiti i selekciju najboljih i organizovati javna čitanja u sklopu festivala, u cilju reafirmacije savremene domaće dramaturgije.

Dragana Tripković je, kao predstavnik nezavisne pozorišne scene, za koju su se učesnici složili da se nalazi u nezavidnoj poziciji u odnosu na institucionalna pozorišta kazala da smatra da je napravljena pauza sa izvođenjem domaćih dramskih tekstova i da bi to trebalo mijenjati. Dodala je i da Bijenale crnogorskog teatra mora biti mjesto susreta i prostor za razgovore o teatru, više nego što je to bilo do sada.

Iva Čukić Šoškić je podsjetila na činjenicu da je Bijenale crnogorskog teatar festival od javnog interesa, a da to podrazumijeva određene aktivnosti kao što su: razvoj pozorišne publike, razvoj i usavršavanje profesionalnih znanja, otvaranje javnih debata o različitim pitanjima koje pozorište inicira, širenje mreže kulturnih aktera koji produciraju pozorišne predstave... Ona je kazala da su pomaci u produkciji Bijenala crnogorskog teatra posljednjih par godina vidljivi, ali da je potrebno uložiti dodatne napore kako bi se festival unaprijedio u svakom smislu.

Danijela Radovanović, pozorišna rediteljka i saradnica na Katedri Pozorišna produkcija na FDU je iznijela zapažanje da se ne smije zaboraviti da se generalno izdvaja malo sredstava za kulturu u zemlji, koja traži mnogo više sredstava nego što se za nju izdvaja.

Janko Ljumović, producent, je kazao da je potreba svakog pozorišnog sistema da se bavi sobom nesporna. "Svi nacionalni pozorišni festivali u regionu, pa i samo Bijenale, nastali su po uzoru na Sterijino pozorje, koje je zasebna institucija, za razliku od ostalih. Ovi festivali imaju zadatak da valorizuju i problematizuju nacionalni teatar i da ga razvijaju." On je dodao da smatra da koncept Bijenala određuje fluidnost pozorišnog sistema i da Bijenale treba jačati a to znači i više podrške kako bi uopšte bilo moguće ispuniti sve zadatke koji su danas na ovoj panel diskusiji delegirani. Predložio je da se razmisli o aktivnostima koje bi se događale između dva Bijenala, a pod imenom Bijenala, jer je sedam ili deset dana malo da se pokriju sve aktuelne teme. Bijenale treba posmatrati nezavisno od koncepta, nezavisno od selekcije, selektora i producenta, kao showcase koji reprezentuje crnogorski teatar, u cilju internacionalizacije istog.

Glumac **Stevan Radusinović** je predložio da Bijenale u budućnosti prikaže presjek najbolje pozorišne produkcije i drugim sredinama u Crnoj Gori.

Goran Bulajić je iznio mišljenje da premještanje festivala na druge lokacije razbija koncept festivala i da o tome treba promisliti u budućim organizovanjima istog, jer sve to ima uticaja na značaj i dinamiku festivala.

Blagota Eraković je istakao da Bijenale u budućnosti, mora više afirmisati domaće dramsko stvaralaštvo, što važi i za sve aktere pozorišnog sistema, koji moraju sarađivati jedni sa drugima.

Glumica **Andelija Rondović** je kazala da se mladi nezaposleni glumci nalaze u nezgodnoj situaciji, i da se, pošto ne pripadaju nijednom ansamblu, najviše bave nezavisnom produkcijom. "Bilo bi dobro da se u budućnosti predstave nezavisne produkcije nađu u glavnoj Selekciji jer će na taj način Bijenale dati podršku mladim glumcima koji traže svoje mjesto." Slično mišljenje iznijela je i **Marija Backović** iz Dramskog studija Prazan prostor. I **Edin Jašarović**, producent je mišljenja da nezavisna produkcija zaslužuje evidentiranje unutar sistema, ali da takođe smatra da u genezi razvoja ovog Bijenala na kraju stoji dobar rezultat.

Stevan Koprivica, direktor Gradskog pozorišta je istakao da su estetika i poetika pozorišta jedino mjerilo koje treba da održava Bijenale crnogorskog teatra.

Jedna od tema je bila i programiranje festivala, jer postoje neke nejasnoće koje se tiču selekcionih cjelina Bijenala. Pravilnik po kome funkcionise Bijenale crnogorskog teatra propisuje tri selekcije: Selekcija, Selekcija Off i Selekcija Plus.

Zorana Kralj je kazala da je nacionalni teatar složan sa panelistima i publikom u ideji da je trenutna selekcija detektovana kao već prevaziđena, da treba naći novi model Selekcije Plus, kao i da Selekciju Off ne treba odvajati od Selekcije jer samo pitanje nosioca predstave ne treba ključno da određuje da li ona svojim estetskim dometima zaslužuje da se nađe u glavnoj Selekciji. Ona je dodala da je jedan od izazova s kojima se suočava crnogorski pozorišni sistem činjenica da se akteri nezavisne produkcije nalaze u nepovoljnom položaju u odnosu na pozorišne institucije, te da u budućnosti Bijenala treba da budu tretirani ravnopravno. Ona je istakla i da je uloga CNP-a kao nosioca Bijenala neosporna ali da bi u budućnosti bilo trebalo razmotriti uključivanje i drugih aktere pozorišne scene u donošenju važnih odluka, i predložila ponovno formiranje Savjeta ili Vijeća festivala.

Aleksandar Milosavljević, pozorišni kritičar je kazao da smatra da je broj nagrada na Bijenalu mali i da bi bilo potrebno uvesti još neke kategorije, koje doprinose umjetničkom kvalitetu predstave. "Dizajn svjetla, dizajn zvuka, dizajn kostima - postaju jako važni elementi teatarskog izraza. Ovaj festival mora da predstavi sve moguće kategorije umjetničkog doprinosa predstavi." On je predložio da na razgovore nakon predstave treba dovesti studente FDU, kako bi postavljali pitanja i iznosili svoje prijedloge.

Nataša Nelević, pozorišna kritičarka i članica UPKTCG je kazala da je za nju bitno da se stvari pokrenu u smislu razmišljanja i mišljenja o pozorištu.

Petar Pejaković, reditelj je kazao da mu se dopada prijedlog da se formira Savjet ili Vijeće festivala i dodao da on smatra da u tom Vijeću treba da budu ravnopravno svi oni koji se bave pozorišnom produkcijom u Crnoj Gori, koji će promišljati sve prijedloge i ideje, od samog koncepta, preko selekcije do pratećeg programa.

Maja Mrđenović je usmjerila paneliste i publiku i na pitanje programskih segmenata koje treba da sadrži Bijenale - da li ovaj festival na zadovoljavajući način prepoznaje i fokusira nešto što oni aspekti koji su trenutno u krizi, da li se trudi da ih razvija na odgovarajuće načine, naročito imajući u vidu da je jedan od osnovnih ciljeva festivala upravo taj razvoj ukupnog crnogorskog pozorišnog sistema.

Na Panel diskusiji je ustanovljeno da prateći program Bijenala ima kapacitete da bude bogatiji i da je nužno da isti bude prostor razgovora o predstavama, kulturnim politikama i o samom festivalu, kao i da u sklopu pratećih programa treba staviti akcenat na jačanje javne debate. Predloženo je i formiranje edukativnih kulturnih centara koji bi animirali šire slojeve društva u cilju širenja pozorišne publike. Ustanovljeno je da je pozorišna umjetnost u Crnoj Gori posljednjih godina veoma produktivna i da treba razmotriti dinamiku održavanja festivala.